

ภาคผนวก ข.

ประวัติตัวละครรามเกียรติ์ ที่ใช้เป็นเกณฑ์ทำนายตามตำราทิศตามดวง

พระลักษมณ์

ในอดีตชาติ พระลักษมณ์คือสังข์และบัลลังก์นาคของ พระนารายณ์ เป็นอาวุธและที่ประทับคู่พระทัยของพระองค์ ซึ่งถูกส่งลงมาเกิดเป็นพระลักษมณ์เพื่อ来帮助พระนารายณ์อวตารในร่าง พระราม ปรายักษ์ ดังนั้นพระลักษมณ์จึงมีความจงรักภักดีและอยู่ข้างกายพระรามมาโดยตลอดตั้งแต่กำเนิด

พระลักษมณ์เกิดจาก ท้าวทศรถ กับ นางสมุทรเทวี มีน้องร่วมพระบิดาพระมารดาคือ พระสัตรุด มีพระรามและ พระพรต เป็นพี่ต่างพระมารดา เมื่อพระอัยกา (ตา) ของพระพรตขอพระพรตไปช่วยดูแลเมืองไถยเกษตั้งแต่วัยเยาว์ ท้าวทศรถก็ให้พระสัตรุดไปกับพระพรตด้วย พระลักษมณ์จึงต้องอยู่กับพระรามเพียง 2 องค์ตั้งแต่เล็ก ทำให้ทั้งสองรักและรู้จักกันเป็นอย่างดี

ต่อมาเมื่อพระรามและพระลักษมณ์เจริญวัยเข้าสู่วัยหนุ่ม ท้าวชนกจักรวรรดิ กษัตริย์กรุงมิลิลา ได้จัดให้มีการขกศรเลือกคู่ หากผู้ใดขกศรรัตนซึ่งเป็นศรคู่บ้านคู่เมืองของชาวมิลิลาขึ้นได้ก็จะได้ นางสีดา บุตรบุญธรรมของท้าวชนกจักรวรรดิไปครอง ผู้กล้าจากทั่วทุกสารทิศล้วนมาลองขกศรแต่ก็ยกไม่ขึ้น พระรามจึงให้พระลักษมณ์ไปลองขก พระลักษมณ์ลองจับดูก็รู้ว่าศรเขื่อน คงยกได้แน่ แต่ด้วยความกตัญญูต่อพระรามผู้เป็นพี่ จึงไม่ยก ปล่อยให้พระรามเป็นผู้ขกศรและได้นางสีดาไปครอง

เมื่อพระลักษมณ์รู้ว่าพระรามต้องออกบวชเป็นฤาษีอยู่ในป่าถึง 14 ปี ตามคำขอร้องของนางไถยเกษี พระมารดาของพระพรต เพื่อที่พระพรตจะได้ครองกรุงโยธยาต่อจากท้าวทศรถ พระลักษมณ์ก็โกรธและจะไปแก้แค้นนางไถยเกษีแทนพระรามแต่พระรามได้ห้ามเอาไว้ พระลักษมณ์จึงตัดสินใจบวชตามพระรามทันที เพื่อจะได้คอยดูแลปรนนิบัติพระรามยามอยู่ในป่า แม้พระรามจะห้ามอย่างไรก็ไม่ฟัง ดังนั้นพระราม พระลักษมณ์ และนางสีดาจึงออกเดินป่าไปด้วยกัน

ในด้านการสู้รบ พระลักษมณ์ก็เก่งกล้าสามารถไม่แพ้ใคร แม้จะเคยพลาดพลั้งจนถูกหอกโมกษศักดิ์ของ กุมภกรรณ ศรนาคบาศของ อินทรชิต และหอกกบิลพัทของ ทศกัณฐ์ ทำร้ายจนเกือบเอาชีวิตไม่รอดถึง 3 ครั้ง 3 คน แต่พระลักษมณ์ก็เป็นผู้สังหาร อินทรชิตผู้ที่เคยรับชนะพระอินทร์ สังหาร มุลพลัม ผู้มีฤทธิ์เดชปราบทั่วไตรจักร สังหาร ทศคีรีวัน และ ทศคีรีธร ลูกของทศกัณฐ์ที่เกิดจากนางช้าง

ภายหลังเมื่อพระรามปราบทศกัณฐ์ลงได้ ก็ยกกองทัพกลับไปครองกรุงโยธยา พระรามพิจารณาบำเหน็จรางวัลตามความดีความชอบของแต่ละคนแล้ว รับสั่งว่าจะยกเมืองโรมคัลให้พระลักษมณ์ไปครอง แต่พระลักษมณ์ก็ไม่อยากไป กลับต้องการอยู่ปรนนิบัติพระรามที่กรุงโยธยา ดังเดิม

ต่อมาพระรามเกิดระแวงนางสีดา และโกรธหาว่าวาดรูปทศกัณฐ์ไว้ดูเล่น จึงสั่งให้พระลักษมณ์นำนางไปสังหารแล้วแหะเอาหัวใจนางกลับมาให้ดู พระลักษมณ์ตกใจมาก แต่เห็นพระรามยังโกรธอยู่ สุดที่จะห้ามได้ จึงต้องรับคำสั่งแล้วพานางสีดาเข้าไปในป่า พระลักษมณ์นั้นเทิดทูนนางสีดาดุจดังมารดาของตน อีกทั้งนางสีดาก็กำลังตั้งครรภ์กับพระรามอยู่ด้วย จึงคิดจะปล่อยนางไป

พระอินทร์เห็นเหตุการณ์ก็กลัวว่าพระลักษมณ์จะถูกพระรามลงโทษ จึงเนรมิตดวงจันทร์มาตัวหนึ่ง ให้นอนตายอยู่ริมทางที่พระลักษมณ์กำลังจะมาถึง พระลักษมณ์เห็นดวงจันทร์นั้นนอนตาย จึงแหะเอาหัวใจไปให้พระรามแล้วบอกว่าเป็น หัวใจของนางสีดา ภายหลังพระรามได้แต่งตั้งพระลักษมณ์เป็นกษัตริย์ครองเมืองโรมคัล

นางสีดา

นางสีดานี้คือ พระลักษมีชายาของ พระนารายณ์ ถูกส่งลงมาเกิดเป็นคู่ของ พระราม หรือ พระนารายณ์อวตารนั่นเอง นางสีดาเป็นตัวละครสำคัญมากของเรื่องรามเกียรติ์ เพราะนางเป็นต้นเหตุที่ทำให้พระรามกับทศกัณฐ์ต้องทำสงครามล้างผลาญกัน

ระหว่างที่ ฤๅษีกลไกโกฏ ประกอบพิธีหุงข้าวทิพย์ เพื่อขบถให้กับ ท้าวทศรถ นั้น นางมณโฑ มเหสีของ ทศกัณฐ์ ได้กลิ่นหอมของข้าว ก็เกิดอยากกินมากจนทศกัณฐ์ต้องสั่งให้ กากนาสูรแปลงกายเป็นกาไปขโมยข้าวทิพย์นั้นมาได้ครั้งก่อน นางมณโฑกินข้าวทิพย์นั้นแล้วก็ตั้งครรภ์ขึ้นและเกิดเป็นนางสีดา

เมื่อแรกเกิดนางสีดาร้องออกมาว่า "ผลาญราพณ์" ถึง 3 ครั้ง พิเภกจึงทำนายดวงชะตาของนางว่า จะเกิดมาเพื่อผลาญเหล่ายักษ์ ทศกัณฐ์จึงสั่งให้นำนางสีดาไปใส่ผอบลอยน้ำ บังเอิญ ฤๅษีชนก (อดีตคือท้าวชนกจักรวรรดิ กษัตริย์แห่งกรุงมิลิตา) มาพบเข้าจึงนำมาชุบเลี้ยง โดยฝังดินฝากพระแม่ธรณีไว้

เวลาผ่านไป 16 ปี ฤๅษีชนกเกิดเบื่อหน่ายต่อเพศฤๅษี จึงกลับมาปกครองกรุงมิลิตาดังเดิม และได้ทำการไถผอบนางสีดาขึ้นมาจากดิน แล้วตั้งชื่อให้ว่า สีดา ที่แปลว่าเกิดจากรอยไถ นางสีดานี้เป็นหญิงสาวที่สวยงามกว่าใครทั้งหมด จนแม้ท้าวบาลีวราชผู้ทรงอุเบกขายังกล่าวชม

หลังจากที่ท้าวชนกจักรวรรดิได้กลับไปครองมิลิตานคร ก็ได้ข่าวประกาศเชิญกษัตริย์จากเมืองต่าง ๆ มาประลองยุทธรัตนธนูศรคู่บ้านคู่มืองมิลิตา โดยถ้าใครสามารถยกศรขึ้นได้ก็จะให้อภิเษกกับนางสีดา ซึ่งในที่สุดพระรามก็เป็นผู้ที่สามารถยกได้สำเร็จ และได้อภิเษกกับนางสีดา

ต่อมานางสีดาได้ติดตามพระรามออกบวช จนกระทั่งถูกทศกัณฐ์วางกลอุบายมาลักพาตัวไปจากพระราม นางสีดาถูกทศกัณฐ์กักขังไว้ในสวนแห่งกรุงลงกา มีความเสียใจถึงกับคิดผูกคอตาย

แต่หนูมานได้แอบเข้ามาแจ้งข่าวการติดตามของพระรามให้นางทราบได้ทัน นางจึงรอฟพระรามยกทัพมาช่วยอยู่ที่นั่น

แต่นางสีดาจะอยู่ในวังของทศกัณฐ์เป็นเวลานาน แต่นางก็ยังซื่อสัตย์ต่อพระราม ไม่ยอมเสียเกียรติตกเป็นของทศกัณฐ์ ไม่ว่าจะถูกข่มขู่หรือเกลี้ยกล่อมด้วยวิธีใดก็ตาม อีกทั้งนางยังคำทอทศกัณฐ์อย่างโกรธแค้น จนทศกัณฐ์ไม่สามารถจะต้องตัวนางได้

นางสีดาเคยถูกผู้อื่นแปลงกายเป็นนางถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกคือ นางเบญกาย บุตรีของ พิเภก แปลงเป็นนางสีดาตายลงน้ำไปให้พระรามเห็น เพื่อให้พระรามเสียใจจนยกทัพกลับกรุงอโยธยา แต่ถูกหนุมานจับได้เสียก่อน ส่วนครั้งที่ 2 คือนางสุขาจารที่ถูกอินทรชิตสั่งให้แปลงเป็นนางสีดา แล้วทำกลลวงนำไปฆ่าต่อหน้าพระลักษมณ์ในระหว่างสงคราม

เมื่อเสร็จศึกกรุงลงกาแล้ว นางสีดาได้กลับไปอยู่กับพระราม ณ กรุงอโยธยาแต่เคราะห์ร้ายของนางยังไม่หมดสิ้น โดยนางอสูรที่เคยเป็นบริวารของทศกัณฐ์ได้คิดหาทางแก้แค้นแทนนาย จึงแปลงกายเป็นมนุษย์เข้ามาสมัครเป็นนางกำนัลของนางสีดา แล้วใช้อุบายหลอกให้นางสีดาเขียนภาพทศกัณฐ์ให้ดู และนางอสูรเข้าไปสิงในภาพนั้นจนไม่สามารถลบภาพได้ เมื่อพระรามมาเห็นภาพทศกัณฐ์ก็โกรธ คิดว่านางสีดามีใจรักทศกัณฐ์จึงเขียนภาพไว้ดู

แต่นางสีดาจะแสดงความบริสุทธิ์โดยการลุยไฟก็ไม่อาจทำให้พระรามคลายโกรธ จึงสั่งให้พระลักษมณ์นำนางไปประหารชีวิต แต่พระลักษมณ์ไม่ยอมฆ่านาง นางกลัวพระรามจะลงโทษพระลักษมณ์ จึงเร่งให้ลงมือโดยที่ไม่กลัวความตายแม้แต่น้อย

แต่สุดท้ายนางสีดาก็ต้องยอมหนีเข้าป่าไป เพราะเป็นห่วงลูกในครรภ์ที่เกิดกับพระราม นางสีดาได้ไปอาศัยอยู่กับฤๅษีวัชเมฤตในป่า ต่อมาไม่นานก็ได้ประสูติโอรสให้ชื่อว่าพระมงกุฎ อยู่มาวันหนึ่งนางสีดาได้ฝากโอรสไว้กับฤๅษี เพื่อตนจะไปทำน้ำ แต่ระหว่างทางได้เจอกับแม่ลิงตัวหนึ่งที่ให้ลูกเกาะหลังอยู่ นางก็ดำนิแม่ลิงด้วยความเป็นห่วงที่กลัวลูกถึงจะตกลงมา แม่ลิงกลับย้อนนางสีดาว่า นางเองที่ไม่ห่วงลูกกลับฝากลูกไว้กับฤๅษีแล้วออกมาแต่เพียงลำพัง

นางสีดาได้ฟังก็นึกสะท้อนใจ จึงรีบกลับมาพาโอรสไปด้วยในขณะที่ฤๅษีกำลังเข้ามานอยู่ จนเมื่อฤๅษีลืมตาตื่นขึ้นมาไม่เห็นกุมารก็ตกใจเกรงว่านางสีดาจะมาต่อว่าตน จึงได้เตรียมเนรมิตกุมารขึ้นอีกคนหนึ่งให้มีลักษณะเหมือนพระมงกุฎทุกประการ แต่นางสีดากลับมาทันเสียก่อนจึงรู้ความจริง แต่นางสีดาก็ได้ขอให้ฤๅษีทำพิธีต่อเพื่อเนรมิตกุมารอีกคนหนึ่งขึ้นมาเป็นเพื่อนเล่นกับพระมงกุฎ แล้วตั้งชื่อกุมารที่ชุบชีวิตขึ้นมาใหม่ว่าพระลบ

ต่อมาเมื่อพระรามได้พบกับพระมงกุฎ และรู้ว่าเป็นพ่อลูกกันแล้ว พระรามจึงได้พาสองกุมารกลับกรุงอโยธยา ส่วนนางสีดายังมีความแค้นเคืองพระรามอยู่จึงยังไม่ยอมกลับ แม้พระรามจะสำนึกในความผิดของตนยอมงอนง้อเท่าใดนางสีดาก็ไม่ใจอ่อน พระรามจึงต้องทำอุบายเป็นตาย

แล้วให้หนุมานมาเชิญนางสีดาไปร่วมทำศพ นางสีดาเสียใจมากจนยอมตามหนุมานกลับไป แต่เมื่อรู้ว่าตนถูกหลอกก็โกรธพระรามจนถึงกลับหนีไปอยู่ยังเมืองบาดาล ร้อนถึงพระอิศวรต้องทรงเป็นตัวกลางช่วยไกล่เกลี่ยให้ และจัดพิธีอภิเษกให้ใหม่อย่างสมเกียรติ ทั้งสองจึงยอมคืนดีกัน

ทศกัณฐ์

อดีตชาติของทศกัณฐ์คือคนทุกคนเป็นยักษ์ซึ่งมีหน้าที่ล้างเท้าเทวดาและนางฟ้าอยู่เชิงบันไดขึ้นเขาไกรลาส คนทุกคนถูกเทวดาบางองค์กลั่นแกล้งเชกษีระบ้าง ถอนผมบ้าง จนหัวล้าน จึงเข้าร้องเรียนพระอิศวร พระอิศวรสงสารจึงประทานนิ้วเพชรให้มีฤทธิ์ชี้ไปที่ใครคนนั้นก็ตาย

คนทุกคนใช้นิ้วเพชรนั้นแก้แค้นเหล่าเทวดาล้มตายเป็นจำนวนมาก จนพระนารายณ์ต้องแปลงกายเป็นนางฟ้าชื่อสุวรรณอัปสรมาแกล้งสอนทำรำให้คนทุกคนทำตาม พระนารายณ์สอนทำนาคาม้วนหาง ขึ้นนิ้วไปที่หน้าตัก คนทุกคนก็ทำตาม แต่นิ้วเพชรนั้นทำให้คนทุกคนขาหัก พระนารายณ์จึงคืนร่างเดิมแล้วสังหารคนทุกคน แต่ก่อนตายคนทุกคนได้ตัดพ้อพระนารายณ์ว่ามีสี่กร ตนมีเพียงสองกร จึงชนะตน พระนารายณ์จึงให้สาธยายว่าตนจะไปเกิดเป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีสองมือ แต่จะตามไปปราบคนทุกคนที่ไปเกิดใหม่มีสิบหัว ยี่สิบมือ มีฤทธิ์เหาะเหินได้ และมีอาวุธวิเศษต่าง ๆ นานา

คนทุกคนจึงมาเกิดเป็นทศกัณฐ์ โอรสของท้าวลัสเตียนเจ้าผู้ครองกรุงลงกา กับนางรัชฎา ส่วนพระนารายณ์ก็อวดารมาเป็นพระราม โอรสของท้าวทศรถ กษัตริย์แห่งกรุงอโยธยา

ทศกัณฐ์เกิดมามีน้องร่วมมารดา 6 คน คือ กุมภกรรณ, พิเภก, ทูษณ์, ขร, ตริเศียร และ นางสามง่าม แต่มีพี่ต่างมารดาอีก 4 คน คือ กุเปริน, ทพนาสูร, อัศราดา และ มาริน

ทศกัณฐ์เป็นยักษ์เจ้าชู้ มีเมียเป็นจำนวนมากถึง 84,000 นาง เมหีสองค์แรกชื่อนางกาลอัคคีเป็นธิดาพระยานาค มีบุตรด้วยกันชื่อบรรลัยกัลป์ ต่อมาได้นางมณฑาเป็นนางวัลจากพระอิศวร ที่ช่วยคนเขาไกรลาสให้ตั้งตรงได้ มีบุตรด้วยกันชื่อบรรณพิกตร์ที่ภายหลังได้ชื่อใหม่ว่าอินทรชิต และได้บุตรชื่อนางสีดา แต่ทศกัณฐ์สั่งให้ใส่ผอบลอยน้ำไปตั้งแต่แรกเกิด เพราะพิเภกทำนายว่าเป็นกาลกีนี เกิดมาเพื่อล้างผลาญวงศ์ยักษ์ หลังจากนั้นทศกัณฐ์ยังได้มีเหลือีกมากมาย เช่น สนมพันตน มีบุตรรวมกันพันตนเรียกว่าสหสกุมาร และสนมสิบตน มีบุตรเรียกว่าสิบรถ หรือแม้แต่กับสัตว์เดียรัจฉาน เช่น ช้างและปลา ทศกัณฐ์ก็ยังแปลงกายไปสมสู่ด้วย จนเกิดบุตรคือทศกิริวัน และทศกิริธรเกิดจากนางช้าง และสุพรรณมัจฉาเกิดจากนางปลา

ในวัยเด็กทศกัณฐ์ได้ไปขอให้ฤาษีโคบุตรผู้ทรงฤทธิ์ช่วยถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ ทศกัณฐ์คอยปรนนิบัติอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน ขยันเรียนและเรียนเก่งจนเป็นที่โปรดปรานของฤาษีโคบุตร

แต่เมื่อมีความรู้ในการรบแล้ว กลับหลงผิดคิดว่าตนเก่ง ชั่วความรู้นั้นไปในทางที่ผิด กลายเป็นยักษ์อันทรงพลัง เช่น เข้าไปทำลายสวนของพระอรชุนจนเกิดการต่อสู้กัน เคียดร้อนถึงฤๅษี โศบุตรต้องรับมาขอชีวิตทศกัณฐ์ไว้

ครั้งหนึ่งเขาไกรลาสเกิดเอียงทรุด ทศกัณฐ์รับอาสาค้นเขาไกรลาสให้ตรง พระอิศวรจึงประทานของรางวัลให้ตามที่ทศกัณฐ์ขอ ทศกัณฐ์กำเริบถึงขนาดขอพระอุมาราชเทวีของพระอิศวรมาเป็นรางวัล พระอิศวรจำเป็นต้องให้ตามสัญญา แต่พระนารายณ์ได้ทำอุบายหลอกให้ทศกัณฐ์นำพระอุมาราชเทวีไปแลกกับนางมณโฑมาแทน

ระหว่างพานางมณโฑเหาะกลับกรุงลงกาที่ผ่านเมืองขีดขิน พาลีซึ่งเป็นเจ้าเมืองขีดขิน เห็นทศกัณฐ์อุ้มนางมณโฑเหาะข้ามหัวตนเองก็โกรธ ตรงเข้าต่อสู้กันปรากฏว่าทศกัณฐ์แพ้ พาลีจึงแย่งนางมณโฑเอาไปเป็นชายา ต่อมาทศกัณฐ์เกิดเสียดายนางมณโฑมาก กุมภกรรณและพิเภกจึงไปหาฤๅษีโคบุตรผู้เป็นอาจารย์ของทศกัณฐ์ เพื่อขอให้ช่วยทวงนางมณโฑคืนจากพาลี ฤๅษีโคบุตรจึงไปทวงจาก ฤๅษีอังกศผู้เป็นอาจารย์ของพาลี พาลีจำต้องยอมพระอาจารย์ แต่ขณะนั้นนางมณโฑเกิดตั้งครรภ์กับพาลีแล้ว ฤๅษีอังกศจึงต้องฝ่าท้องนางนำเอาทารกไปใส่ไว้ในท้องแพะแทน

ทารกที่อยู่ในท้องแพะถือกำเนิดออกมามีชื่อว่าองคตซึ่งทศกัณฐ์บังเกิดความเจ็บแค้น อยากจะฆ่าให้ตาย จึงแปลงกายเป็นปญฺชักษ์หมายจะฆ่าองคตขณะอาบน้ำ แต่พาลีได้ใช้ดาบยาวขวางและจับทศกัณฐ์ได้ จึงนำมามัดให้องคตลากเล่นถึง 7 วัน แล้วค่อยปล่อยตัวไป

ทศกัณฐ์เสียใจว่ามีฝีมือสู้คนอื่นไม่ได้จึงขอให้ฤๅษีโคบุตรถอดดวงใจใส่กลอง เก็บไว้เพื่อจะได้อยู่ยงคงกระพัน เมื่อทศกัณฐ์สำเร็จวิชาถอดดวงใจ ทำให้ยังกำเริบเสิบสาน ไล่ฆ่ากุเรปัน ซึ่งเป็นพี่ชายของตน เพื่อแย่งนุชบกแก้ว

กุเรปันสู้ไม่ได้ก็หนีไปพึ่งพระอิศวร พระอิศวรจึงตัดงาช้างทรง ขว้างไปปักอกทศกัณฐ์ และสาปให้ติดอยู่อย่างนั้น ไปจนตาย ทศกัณฐ์ต้องขอให้พระวิษณุกรรมเลื่อยงาออกให้เสมอกับหน้าอกแล้วทำเครื่องประดับปิดไว้

วันหนึ่งทศกัณฐ์อยากออกไปเที่ยวป่าจึงสั่งให้ชีวหา สามีนางสำมนักขาเฝ้ากรุงลงกาไว้ ชิวหาเฝ้าเมืองอยู่หลายวันก็เกิดง่วงนอนจึงเผลอหลับไป ปล่อยให้เมืองลงกาไว้แล้วกลับไป เมื่อทศกัณฐ์กลับมาถึงเห็นเมืองถูกปิดมิด คิดว่าถูกข้าศึกโจมตีจึงเอาจักรขว้างถล่มชีวหาขาดถึงแก่ความตาย

เมื่อสามีนางสำมนักขาเกิดว่าหัวใจจึงออกไปเที่ยวป่าจนได้พบกับพระราม นางสำมนักขา ลุ่มหลงในความงามของพระรามมาก จนเข้าตบดินนางสีดาคับด้วยความริษยา จึงถูกพระลักษมณ์ลงโทษด้วยการตัดหูตัดจมูกแล้วปล่อยกลับไป นางจึงนำความมาแจ้งแก่ทศกัณฐ์ว่านางสีดาชายาของ

พระรามมีความงามมาก จนทศกัณฐ์เกิดหลงรักนางสีดา และสั่งให้มาริสแปลงเป็นกวางทองไปล่อพระรามและพระลักษมณ์ออกจากอาศรม แล้วทศกัณฐ์ก็เข้าไปลักพาตัวนางสีดามาไว้ยังกรุงลงกา

ฝ่ายพระรามทราบข่าวทศกัณฐ์ลักพาตัวนางสีดาจากนกสดาญ ก็ได้ส่งหนุมานมาสืบเรื่องราวพร้อมทั้งแจ้งข่าวให้นางสีดาทราบ หนุมานใช้กลอุบายเผากรุงลงกาจนวอดวาย ทศกัณฐ์ต้องขอให้พระวิศณุกรรมเนรมิตรกรุงลงกาขึ้นใหม่

พิเภกพยายามเตือนสติให้ทศกัณฐ์ส่งนางสีดาคืนแก่พระราม แต่ทศกัณฐ์ก็ไม่เชื่อฟัง อีกทั้งโกรธจนขับไล่พิเภกออกจากเมือง ในที่สุดพิเภกก็ได้มาเข้ากับฝ่ายพระราม เพราะความอยู่ดีศรีธรรมของทศกัณฐ์

แม้ทศกัณฐ์จะเข้าไปใกล้นางสีดาไม่ได้ เพราะพระบารมีของพระนารายณ์ปกป้องนางสีดาอยู่ แต่ทศกัณฐ์ก็ลุ่มหลงนางสีดาจนถึงกับไม่เป็นอันกินอันนอน ไม่ว่านางสีดาจะคำทออย่างไรก็ไม่โกรธ กลับยิ่งรักมากขึ้น จนถึงขนาดยอมเสียเกียรติยศสตรีย์ ก็มาราบขอให้นางสีดาไยดีตนบ้าง

ทศกัณฐ์มีพฤติกรรมชอบใช้กลอุบายหลอกลวงเพื่อตัดกำลังศัตรู เช่นปลอมเป็นฤาษีเพื่อไปยุให้พระรามกลางแคว้นใจต่อพิเภกและชักชวนให้พระรามเลิกทัพกลับแต่ไม่สำเร็จ จึงใช้ให้นางเบญยกายบุตรของพิเภกแปลงกายเป็นนางสีดาตายลอยน้ำไปให้พระรามเห็นจะได้ยกทัพกลับ แต่ก็ถูกจับพิรุชได้เสียก่อน ในคราวที่พระรามจงถนนข้ามมาเกาะลงกา ทศกัณฐ์ก็ได้ใช้นางสุพรรณมัจฉาบุตรของตนพาบิรवारปลาไปช่วยกันทำลายถนน แต่หนุมานก็ลงไปพบและได้นางสุพรรณมัจฉาเป็นเมีย ทศกัณฐ์จึงสั่งให้กานูราชเนรมิตป่าดัดกรอให้กองทัพพระรามเดินมาถึงแล้วให้พลลี้กว่าแผ่นดินฆ่าให้ตายให้หมด แต่กานูราชก็ถูกหนุมานฆ่าตาย ทศกัณฐ์จึงให้ยักษ์ถริวิเศษขึ้นบังแสงอาทิตย์ให้ทัพของพระรามมองอะไรไม่เห็น พระรามจึงส่งสุกรีฟไปหักถริวิเศษได้สำเร็จ

ทศกัณฐ์ยังไม่จนด้วยอุบาย ก็สั่งให้ไมยราพไปสะกดทัพพระรามให้หลับไหล แล้วจับพระรามไปขังไว้ที่เมืองบาดาล แต่ถูกหนุมานตามลงไปช่วยแก้และฆ่าไมยราพตาย

เมื่อใช้อุบายไม่สำเร็จ ทศกัณฐ์ก็ยังไม่ออกศึกเอง แต่ใช้ให้กุมภกรรณออกไปต่อสู้หลายครั้ง จนกุมภกรรณถูกพระรามฆ่าตาย ทศกัณฐ์ก็ยังใช้อินทรชิตบุตรของตนไปออกรบแทนอีก จนอินทรชิตต้องศรของพระลักษมณ์คอขาดกลางอากาศ

เมื่อญาติพี่น้องใกล้ชิดถูกฆ่าตายหมดแล้ว ทศกัณฐ์ก็หันไปพึ่งสหาย โดยเชิญมุลพลัมมาช่วยรบ สหัสเดชะพี่ชายของมุลพลัมก็ตามมาด้วย แต่ก็ต้องถูกหนุมานฆ่าตาย จากนั้นทศกัณฐ์ได้ไปเชิญแสงอาทิตย์ให้มาช่วยรบ แต่แสงอาทิตย์ก็ถูกพระรามฆ่าตายอีกเช่นกัน

ทศกัณฐ์ทำพิธีอุโมงค์เพื่อชุบตัวให้แข็งแกร่งเป็นเพชร ซึ่งต้องบำเพ็ญขันติ ห้ามโกรธหนุมานและพวกจึงไปจับนางมณโฑมาหยอกปล้ำต่อหน้า จนทศกัณฐ์โกรธและเสียพิธี

ทศกัณฐ์ใช้ให้สัตหสาสูร กับวิรุณจำบังเข้ารบกับหนุมาน แต่ก็ถูกหนุมานฆ่าตายทั้งคู่ ทศกัณฐ์จึงเชิญท้าวมาลีวราชผู้เป็นปู่ของตนซึ่งได้รับพรจากพระอิศวรให้มีวาจาสิทธิ์ มาสาปแช่ง พระราม โดยใส่ร้ายพระรามต่าง ๆ นานา แต่ท้าวมาลีวราชเป็นผู้ทรงความยุติธรรม ได้สวนแล้ว ตัดสินให้ทศกัณฐ์ส่งนางสีดาคืนแก่พระราม ทศกัณฐ์ก็ไม่ยอมคืนท้าวมาลีวราชจึงสาปแช่งให้ ทศกัณฐ์ตายด้วยศรของพระราม

ทศกัณฐ์ทำพิธีชুবหอกกบิลพัท แต่ไม่สำเร็จเพราะพาลีซึ่งตายไปเกิดเป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ได้ลงมาทำลายพิธี

ต่อมาหนุมานกับองคตทำอุบายมาสวามิภักดิ์ทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ก็หลงเชื่อถึงกับรับเป็น บุตรบุญธรรม และแต่งตั้งหนุมานเป็นถึงอุปราชกรุงลงกา มอบทรัพย์สมบัติให้มากมาย โดยไม่ได้ เฉลียวใจว่าจะถูกอุบาย หนุมานและองคตยอมทำดีกับทศกัณฐ์จนหลอกเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์ มาจากฤๅษี โคบุตรได้สำเร็จ

ในศึกครั้งสุดท้ายทศกัณฐ์ต้องออกสู้รบด้วยตนเอง พระรามได้แผลงศรถูกทศกัณฐ์พร้อมกับหนุมานได้ขยักกล่องดวงใจที่ขโมยมา ทศกัณฐ์จึงถึงแก่ความตายในที่สุด แต่ก่อนตายทศกัณฐ์ได้สำนึกผิด และสั่งสอนพิเภกไม่ให้เอาเยี่ยงอย่างตน

พิเภก

เป็นบุตรคนที่สามของท้าวลัสเตียน กับนางรัชฎาเป็นน้องของทศกัณฐ์มีชายาชื่อ นางศรีชฎามีบุตรสาวชื่อเบญจกาย ชาติเดิมของพิเภกคือพระเวสสุญาณเป็นเทพบุตรที่พระอิศวรส่งลงมาเกิด เพื่อเป็นไส้ศึกให้แก่พระรามในการรบกับทศกัณฐ์ พิเภกจึงเป็นยักษ์ที่แปลกกว่าพี่น้อง คืออ่อนแอ ไม่มีฤทธิ์ แต่อยู่ในศีลธรรม มีสติปัญญาเฉียบแหลม และรู้วิชาโหราศาสตร์ ทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำมาก

เมื่อตอนนางมณโฑให้กำเนิดนางสีดา พิเภกได้ทำนายว่านางสีดาจะเป็นผู้ทำลายล้างวงศ์ยักษ์ ทศกัณฐ์จึงให้นำนางสีดาใส่หอบลอยน้ำไป ภายหลังเมื่อทศกัณฐ์ลักพาตัวนางสีดามาจากพระราม พิเภกก็ยังเตือนอีกว่านางจะเป็นต้นเหตุให้วงศ์ยักษ์ต้องล้มตาย ขอให้ทศกัณฐ์คืนนางไป จนเป็นเหตุให้ทศกัณฐ์โกรธว่าพิเภกเข้าข้างพระราม จึงขับไล่พิเภกออกจากกรุงลงกา

เมื่อถูกไล่ต้อนออกมา พิเภกก็จนหนทาง จึงดูดวงตนเองแล้วรู้ว่ายังไม่ถึงฆาตแต่จะได้ที่พึ่งใหม่เป็นพระนารายณ์อวตาร พิเภกจึงรีบไปสวามิภักดิ์กับพระราม ช่วยพระรามทำสงครามกับเหล่ายักษ์ แต่ถึงกระนั้นพิเภกก็ยังรักญาติพงษ์ เพราะตั้งมั่นไว้ว่ากลอุบายหรือเหตุการณ์ในอนาคตเรื่องใด ๆ หากพระรามหรือพระลักษมณ์ไม่ถามขึ้นมาก่อน พิเภกก็จะไม่บอก แต่หากถามก็จำเป็นต้องบอก

ตามจริง เพราะได้ดื่มน้ำสาบานจะซื่อสัตย์ต่อพระรามไปแล้ว ดังคำกลอนตอนหนึ่งที่พิเภกได้บอกกับอินทรชิตว่า

ต่อสรพรหมาสตรีอันศักดิ์ดา	รู้แล้วให้ว่าแต่จริงไป
เหตุเท่านี้แหละอินทรชิต	กูจึงปองปิดไว้ไม่ได้
พระรามถามมาก็จนใจ	หาไม่กว่าเมื่อไรมี
มาตรแม้นจะเกลี้ยบอกขาน	หมายเอาเมืองมารักษ์มิ
ไไหนองค์พระลักษณ์ภูมิ	จะต้องหอกอสุริกุมภกรรณ

พิเภกแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้รักความถูกต้องมากกว่ารักพวกพ้อง ดังเช่นเมื่อนางเบญจกายแปลงเป็นนางสีดาตายลอยน้ำมา เพื่อหลอกให้พระรามเสียใจ พิเภกก็เป็นผู้จับพิรุชได้ว่าเป็นนางสีดาตัวปลอม เพราะลอยทวนน้ำมา จนนางเบญจกายถูกหนุมานจับได้ ก่อนพระรามจะตัดสินใจที่จะยิงนางเบญจกายตามฐานความผิด แต่พระรามก็ยังยกโทษให้ ความยึดมั่นในคุณธรรมของพิเภกครั้งนี้ทำให้พระรามหมดข้อสงสัย และเชื่อมั่นในคำปรึกษาของพิเภกตลอดมา

นอกจากนั้น พิเภกยังมีส่วนช่วยชีวิตพระราม พระลักษณ์ และทหารเอกของพระรามได้อีกหลายครั้ง เช่นบอกหนทางให้หนุมานตามไปชิงตัวพระรามมาจากการกุ่มขังของไมยราพในเมืองบาดาล ช่วยบอกวิธีทำลายพิธีลับหอกโมกษศักดิ์ของกุมภกรรณ ช่วยทำยารักษาพิษให้กับพระลักษณ์หลังจากถูกแทงด้วยหอกโมกษศักดิ์และหอกกบิลพัท และช่วยบอกเรื่องพิธีหุงน้ำทิพย์ของนางมณโฑพร้อมทั้งทางแก้ไข ที่สำคัญที่สุดคือ การที่พิเภกได้บอกเรื่องทศกัณฐ์ถอดดวงใจได้ ทำให้อยู่ยงคงกระพัน และบอกทางแก้ไขให้หนุมานไปขโมยกล่องดวงใจของทศกัณฐ์มาทำลาย

เมื่อเสร็จศึกลงกาแล้ว พิเภกได้รับการสถาปนาให้เป็นกษัตริย์ครองกรุงลงกาต่อจากทศกัณฐ์ ได้นามว่าท้าวทศิวิงส์ และได้นางมณโฑเป็นชายา แต่นางมณโฑมีลูกติดท้องกับทศกัณฐ์อยู่แล้ว ชื่อไพนาสุริวงศ์ซึ่งพิเภกก็ไม่รู้คิดว่าเป็นบุตรของตน

ต่อมาไพนาสุริวงศ์เกิดรู้ความจริงว่าพิเภกไม่ใช่พ่อตนจึงคิดแก้แค้น โดยการไปขอกำลังใจจากท้าวจักรวรรคผู้เป็นสหายของทศกัณฐ์มาช่วยยึดเมืองลงกาจับพิเภกขังไว้ และตั้งตนเป็นกษัตริย์นามว่าท้าวทศพิน แต่ ขอสุรผัด ขบุตรหนุมานกับนางเบญจกาย นำความไปบอกหนุมาน พระรามจึงให้ ขพระพรตกับพระสัตรุดยกทัพมาปราบท้าวทศพินได้สำเร็จ และให้ภิกษุครองกรุงลงกาต่อมา

สดาญ

บางแหล่งเรียกชื่อหนึ่งว่าชดาญ เป็นน้องของพญาสัมพาทีและเป็นสหายกับ ท้าวทศรถ ขณะที่ทศกัณฐ์กำลังลักพาตัว นางสีดามาจากพระรามนั้น ก็พอดีหะผ่านมาพบกับพญานกสดาญ

นางสีดาจึงร้องให้ช่วย สดาฯ เข้ารบพุ่งกับทศกัณฐ์ แต่ทศกัณฐ์สู้ไม่ได้ นกสดาฯ จึงเกิดความลำพองใจร้องเย้ยหยันว่า

เมื่อนั้น	สดาฯ ใจหาญชาญสมร
บินขวางหน้าท้าวยี่สิบกร	ลำแดงฤทธิ์ร้อนดั่งลมกัลป์
กางปีกแผ่หางทางเขย	ว่าเหวยอสุรีโมหันธ์
สิบเศียรสิบพักตร์กุ่มกัณฑ์	ยี่สิบหัตถ์อันชิงชัง
พุ่งซัดอาวุธเป็นท่าฝน	จะต้องปลายชนก็หาไม่
ถึงทั้งสามภพจนแดนใด	ภูจะเกรงผู้ใดอย่าพึงคิด
กลัวแต่พระสมณภูวนาถ	พระนารายณ์อริราชจักริศ
กับธำมรงค์พระอิศวรทรงฤทธิ์	ที่ติดนิ้วน้อยนางมา

เมื่อได้ฟังดังนั้น ทศกัณฐ์จึงรีบถอดแหวนจากนิ้วของนางสีดาขว้างมาต้องกายสดาฯ บาดเจ็บสาหัส และทศกัณฐ์จึงสามารถพานางสีดาไปได้ ส่วนสดาฯ ก็สู้ทนความเจ็บปวด ทาบแหวนนางสีดามาทบขว้างและถวายเป็นพานางสีดาแก่พระรามแล้วจึงสิ้นชีวิต

พระราม

พระราม และพระลักษมณ์ทรงสนิทสนมกันมาก และได้ฆ่าอสูรที่ฆ่าพราหมณ์ไปเป็นจำนวนมาก วันหนึ่งขณะทรงพระเยาว์ ทั้งสองพระองค์ได้ยินข่าวว่านางสีดาธิดาแสนสวยของกษัตริย์ชนก จะอภิเษกกับผู้ที่สามารถโก่งคันศรของพระศิวะได้ พระรามโก่งคันศรได้ และได้อภิเษกกับนางสีดา ซึ่งก็คือพระลักษมณ์อวตารลงมานั่นเอง หลังจากทรงอภิเษกได้ไม่นาน พระทศรถก็สละราชสมบัติ และได้ประกาศนามของผู้ที่จะมารับตำแหน่งใหม่ ในเวลาเดียวกันขณะที่พระภรตไม่อยู่นั้น บรivar ของพระมเหสีไภยเกษิผู้เป็นพระมารดาของภรต ก็กล่าวให้ร้ายพระราม ทำให้พระนางไม่พอพระทัยพระราม ทรงเป็นที่รักใคร่มากกว่า จึงทรงยุยงและบังคับให้พระทศรถ ขอมยกราชสมบัติทั้งหมดให้ภรต ทั้งยังเนรเทศพระรามออกไปอยู่ป่าเป็นเวลา ๑๔ ปี โดยมีนางสีดา และพระลักษมณ์คอยติดตามพระรามไปด้วย ประชาชนและภรตต่างเศร้าโศกกับการจากไปของพระรามมาก จนพระทศรถ ทรงเสด็จสวรรคตในอีก ๑ สัปดาห์ต่อมา

เมื่อพระภรตทรงเสด็จกลับมาและทราบข่าว พระองค์ทรงพิโรธพระมารดามาก ทรงเสด็จออกตามหาพระรามเพื่อเชิญเสด็จกลับวัง แต่พระรามไม่ทรงกลับ พระภรตจึงเสด็จกลับเมืองอโยธยา และครองราชสมบัติแทน โดยมี พระบาท ของพระรามอยู่บนราชบัลลังก์ เป็นเครื่องหมายแสดงถึงกษัตริย์ที่มีสิทธิ์อันชอบธรรม

พระรามในช่วงที่อยู่ในป่านางยักษิ ผู้เป็นขนิษฐาของท้าวราพณ์ได้หลงรักพระราม แต่พระรามทรงอภิเษกแล้ว จึงให้นางไปสนพระทัยพระลักษมณ์ซึ่งยังไม่อภิเษกดีกว่า แต่พระลักษมณ์ก็ผลักไสนาง นางจึงสงสัยว่าพระลักษมณ์คงแอบหลงรักนางสีดาอยู่ นางยักษิจึงทำร้ายนางสีดา และพยายามจะกินนางสีดา แต่พระลักษมณ์มาช่วยไว้ได้ทัน โดยทรงตัดจมูก หู และอกของนางยักษิ

นางจึงส่งอนุชาพร้อมกองทัพยักษิ ๑๔,๐๐๐ คนมาล้างแค้น แต่พระรามก็เอาชนะได้ นางจึงไปยุยงให้ท้าวราพณ์ว่านางสีดาคงงามมาก และเหมาะสมกับท้าวราพณ์ ท้าวราพณ์จึงลักพาตัวนางไปโดยส่งกวางไปล่อ นางสีดาอยากได้กวาง พระราม พระลักษมณ์จึงออกไปจับกวาง จากนั้นท้าวราพณ์ในรูปของฤๅษีก็จับนางขึ้นรถ เหาะไปยังกรุงลงกา ระหว่างทางนกชฎายุหรือร่างอวตารของพญาครุฑพาหนะของพระวิษณุ ได้ต่อสู้กับอสูรรำพณ์แต่ไม่สามารถเอาชนะได้ ชฎายุจึงพาร่างจวนเจียนจะสิ้นใจกลับมาส่งข่าวแก่พระราม เมื่อมาถึงกรุงลงกา ท้าวราพณ์พยายามเกี่ยวพาราสีนางสีดา แต่นางก็ไม่ใจอ่อน ท้าวราพณ์จึงบังคับให้นางอภิเษกด้วย ถ้านางไม่ยินยอมจะฆ่าและกินนางเสีย แต่นางสีดาก็รอดมาได้ เนื่องจากหนึ่งในบรรดาชายของท้าวราพณ์ ที่ถูกนาคคร่า มาสาปแช่งว่า ท้าวราพณ์จะต้องตายถ้านาคคร่าหญิงอื่นอีก

พระรามทราบข่าวนางสีดาจากนกชฎายุ แล้วทำการปลงศพให้นกชฎายุ จากนั้นก็รีบตามไป ระหว่างทางพบกับสุครีพโอรสของพระอินทร์ ซึ่งถูกพาลีพระเชษฐาร่วมพระมารดาเนรเทศออกมาจากอาณาจักรของตน สุครีพจึงตอบแทนความช่วยเหลือที่ช่วยรบจนได้อาณาจักรคืนมา โดยส่งกองทัพลิงและหมีไปช่วยพระรามและพระลักษมณ์ ซึ่งมีหนุมานโอรสของพระวายุเป็นแม่ทัพเดินทางไปกรุงลงกา

หนุมานเหาะข้ามทะเล และลอบเข้ากรุงลงกาเพื่อสอดแนม ขณะนั้นนางสีดานั่งอยู่ในสวนแต่เพียงลำพัง หนุมานได้แสดงแหวนจารึกพระนามของพระรามเป็นหลักฐาน และบอกแผนการแก่นาง แต่ด้วยความโลดที่ลอบเข้ามาได้ หนุมานก็ดิ้นไม่ในสวนเล่น ทำให้ถูกจับได้ และถูกส่งไปให้ท้าวราพณ์ ยักษิสั่งให้เผาหนุมานโดยผ้าชุบน้ำมันผูกที่หาง แต่หนุมานใช้จังหวะที่ถูกเผาหางอยู่นี้ กระโดดหนีออกมาได้ และไฟจากหางนี้เองทำให้เกิดไฟไหม้กรุงลงกา

หนุมานกลับมาส่งข่าวต่อพระรามว่า ท้าวราพณ์มีป้อมปราการที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งสร้างโดยพระวิศวกรรมให้แก่กูเระ เจ้าแห่งความมั่นคง เมืองมีอาณาเขตกว้างขวางส่วนมากสร้างด้วยทอง ล้อมรอบด้วยคูเมืองกว้างและกำแพงนี้สร้างด้วยหินและโลหะ ซึ่งมาจากยอดเขาพระสุเมรุ ในระหว่างที่หนุมานเข้าไปในกรุงลงกา พลพรรคของพระรามได้ช่วยกันสร้างสะพานกัน และแล้วเสร็จเมื่อหนุมานกลับมา แม้จะมีอสูรจากใต้ทะเลมาก่อกวนก็ตาม หัวหน้าช่างที่สร้างสะพานคือหัวหน้าลิงชื่อ นลโอรสของพระวิศวกรรม ซึ่งมีพลังทำให้ก้อนหินลอยบนน้ำได้ บางครั้งสะพานนี้ได้รับการเรียกว่า นลเสตุ (สะพานของนล) แต่ปกติจะมีชื่อว่า สะพานของพระราม

เมื่อพระรามและกองทัพข้ามไปได้ ศึกครั้งยิ่งใหญ่ก็เริ่มตรงทางเข้าเมือง พระลักษมณ์ถูก
โอรสของท้าวราชนามว่าอินทรชิตทำร้าย แต่หนุมานก็ใช้สมุนไพร่ที่หาได้บนเทือกเขาหิมาลัย มา
รักษา ในระหว่างนั้นพระอนุชาของท้าวราชนได้กินลิงเป็นร้อยตัวเข้าไป แต่ในที่สุดแล้วพวกยักษ์ ก็
ถูกฆ่าจนหมด การต่อสู้ของพระรามและอสูรราชนก็จบลง โดยในครั้งแรกพระราม ยังสรีใส่ท้าว
ราชน แต่ยังไม่เข้า พระรามจึงใช้อาวุธวิเศษที่ได้รับจากฤๅษีอภัยสตะ ซึ่งเป็นนักพรตที่มีชื่อเสียง
และเป็นศัตรูของพวกยักษ์ กล่าวกันว่าอาวุธนี้เป็นแหล่งรวมพลังของบรรดาเทพเจ้าไว้ และรู้จักกันดี
ในฐานะเป็นอาวุธของพระพรหม ข้างออกไปตัดดอกของท้าวราชน เหล่าเทวดาพากัน โปรมาลัย
ดอกไม้ลงมาอวยพรในชัยชนะของพระราม และกองทัพลิงที่เสียชีวิตก็กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้ง

แม้พระรามจะพบนางสีดาอีกครั้ง แต่พระองค์ก็เย็นชากับนาง เนื่องจากพระรามไม่ทรง
เชื่อนางสีดา จะยังคงรักดีกับพระองค์อยู่ นางสีดาจึงลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ใจของนาง เมื่อ
นางลุยไฟ ท้องฟ้าได้ประกาศว่านางบริสุทธิ์ และพระอินทร์เทพแห่งไฟ ได้นำนางไปประทับต่อเบื้อง
พระพักตร์ของพระราม ซึ่งยอมรับในตัวนางแล้ว จริง ๆ แล้วพระรามไม่เคยสงสัยในตัวนาง เพียงแต่
ประสงค์จะให้นางทดสอบต่อหน้าธารกำนัลเท่านั้น

หนุมาน

ท้าวโคดม เป็นกษัตริย์ครองเมืองสาเกตมาเป็นเวลานานแต่ไม่มีโอรสธิดาเลย ต่อมา
ความเบื่อหน่ายในราชสมบัติจึงออกบวชเป็นฤๅษีบำเพ็ญศีลภาวนาอยู่ในป่านานถึงสองพันปี วัน
หนึ่งนึกขึ้นก็ได้ทำพิธีบูชาไฟแล้วนั่งหลับตา ร่ายเวทนาจนกระทั่งบังเกิดสาวสวยผุดขึ้นกลางกองไฟ
พระฤๅษีโคดมตั้งชื่อให้นางว่ากาลอัจนาและได้นางเป็นภรรยาทั้งสองอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข
ต่อมาไม่นานนางกาลอจนาจึงตั้งครรภ์และให้กำเนิดลูกสาวรูปร่างหน้างดงาม โดยตั้งชื่อให้ว่าสาวหะ
ทุก ๆ เช้าพระฤๅษีจะต้องเข้าป่าเพื่อหาผลไม้มาเป็นอาหาร แต่ก่อนที่จะออกจากอาศรม
พระฤๅษีมักจะสั่งกำชับให้นางกาลอจนาเลี้ยงลูกอยู่แต่ในอาศรม

พระอินทร์ต้องการแบ่งกำลังของพระองค์ไปเกิดในเมืองมนุษย์ เพื่อให้เป็นทหารของ
พระนารายณ์ซึ่งจะจวนตรึงเกิดเป็นพระรามและทำสงครามกับทศกัณฐ์ วันหนึ่งจึงเหาะลงมาจาก
วิมาน แล้วเข้าไปหานางกาลอจนาในอาศรม ขณะที่พระฤๅษีโคดมออกไปหาผลไม้ตามปกติ พระ
อินทร์เพียงพุดจาเกี้ยวพาราสีและกอดจูบเล้าโลมให้นางมีความรู้สึกเคลิบเคลิ้มก็สามารถทำให้นาง
ตั้งครรภ์ได้ด้วยอิทธิฤทธิ์ของพระองค์ จากนั้นพระอินทร์ก็เหาะกลับไป พอครรภ์แก่ครบกำหนด
นางกาลอจนาจึงคลอดลูกออกมาเป็นชาย มีกายสีเขียวเหมือนพระอินทร์ พระฤๅษีคิดว่าเป็นลูกของ
ตน จึงรักใคร่เลี้ยงดูอย่างทะนุถนอมยิ่งกว่านางสาวหะเสียอีก อีกไม่นานต่อมาขณะที่พระฤๅษีออก
ป่าไปหาผลไม้ นางกาลอจนาจึงมองพระอาทิตย์อยู่ในอาศรม นางรู้สึกรักใคร่หลงใหลพระอาทิตย์

มาก พระอาทิตย์นั้นต้องการแบ่งกำลังของพระองค์ไปเกิดเพื่อช่วยพระรามทำศึกจึงลงไปหานาง ซึ่งต่อมานางก็ให้กำเนิดลูกเป็นชายกายสีแสด รูปร่างหน้าตาเหมือนพระอาทิตย์ แต่พระฤๅษีคิดว่าเป็นลูกของตนจึงให้การเลี้ยงดูอย่างดี

วันเวลาล่วงเลย ไปจนกระทั่งในวันหนึ่งพระฤๅษีโคดมพาลูกทั้งสามไปอาบน้ำที่ลำธาร โดยพระฤๅษีอุ้มลูกชายทั้งสอง และให้นางสวาทะเดินตามไป นางสวาทะนึกน้อยใจ เดินบ่นว่าพ่อรักแต่ลูกของคนอื่นอุ้มไปไม่ต้องเดินให้ลำบาก แต่ลูกของตัวเองต้องเดินไป พระฤๅษีได้ยินเข้าก็ซักถามด้วยความสงสัย นางสวาทะจึงเล่าเหตุการณ์ที่นางเคยเห็นผู้ชายสองคนมาหาแม่ ก่อนที่แม่จะตั้งครรภ์แล้วให้กำเนิดน้องทั้งสอง พระฤๅษียังไม่ปลงใจเชื่อว่านางสวาทะเสียที่เดียวนัก แต่ก็นึกเคลงใจ เมื่อไปถึงริมลำธารจึงเสี่ยงทายโดยอธิษฐานว่าจะโยนเด็กทั้งสามลงไปในลำธาร ถ้าคนใดเป็นลูกของตนให้ว่ายน้ำกลับมาหาตนได้ ถ้าหากไม่ใช่ลูกของตนให้กลายเป็นลิง ปรากฏว่ามีเพียงนางสวาทะคนเดียวที่ว่ายน้ำกลับมาหาพระฤๅษี

ส่วนเด็กชายทั้งสองกลายเป็นลิงว่ายน้ำไปขึ้นฝั่งตรงกันข้ามและวิ่งเข้าไปหา พระอินทร์กับพระอาทิตย์ส่งสารลูกจึงสร้างเมืองจิตินขึ้นให้ลูกของพระอินทร์เป็นเจ้าเมืองชื่อว่าพระยาอากาศ ส่วนลูกพระอาทิตย์ชื่อสุกรีพได้เป็นอุปราช ซึ่งภายหลังพระยาอากาศได้ช่วยยกเขาพระสุเมรุที่ทรุดลงให้ตั้งขึ้น พระอิศวรจึงเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ว่าพาลีธราช พระฤๅษีโคดมรีบพาลูกสาวกลับอาศรม เมื่อไปถึงก็ตำหนินางกาลอัจนาด้วยความแค้น แล้วสาปให้นางเป็นก้อนหินและต้องถูกทวารของพระรามเอาไปถมมหาสมุทร เพื่อสร้างถนนข้ามไปกรุงลงกาจนอยู่ได้น้ำเช่นนั้นตลอดกาล นางกาลอัจนาโกรธนางสวาทะที่ทำให้ถูกสาป ก่อนที่นางจะกลายเป็นหิน นางก็สาปลูกสาวให้ไปยืนขาเดียว อ้าปากกินลมอยู่ที่เขาจักรวาล จนกว่าจะมีลูกเป็นลิงจึงจะพ้นคำสาป พระอิศวรจึงทรงใช้ให้พระพายนำกำลังของพระองค์กับอาวุธวิเศษไปขัดเข้ปากของนางสวาทะ นางก็ตั้งครรภ์ทันที

อีกสามสิบเดือนต่อมา ตรงกับวันอังคาร เดือนสาม ปีชวด ก็มีลิงเผือกเหาะออกจากปากนางสวาทะ มีกุนฑล ขนเพชร เขี้ยวแก้วและตรีเพชรเป็นอาวุธ แผลงฤทธิ์ให้มีแปดมือ สี่หน้า หาวเป็นดาวเป็นเดือนได้ พระพวยตั้งชื่อให้ว่าหนุมนานางสวาทะสั่งว่าผู้ที่มองเห็นกุนฑล ขนเพชร เขี้ยวแก้ว คือพระนารายณ์อวตารให้หนุมนานถวายตัวเป็นทวารของพระองค์ หนุมนานได้ขอลาแม่เพื่อหาะทองเที่ยวไปเรื่อย ๆ จนถึงสวนของพระอุมาเมสสีของพระอิศวร หนุมนานเข้าไปป็นปาย เก็บผลไม้กินบ้างหักกิ่งไม้และถอนต้นไม้เล่นบ้างด้วยความซุกซนตามประสาลิง พระอุมาทรงทราบก็โกรธมาก สาปหนุมนานให้กำลังลดลงครึ่งหนึ่ง จนกว่าจะพบพระนารายณ์ซึ่งอวตารเป็นพระราม และพระองค์ลูบหลังให้ตั้งแต่หัวจรดหาง 3 ครั้ง จึงจะพ้นคำสาป ทางด้านพระรามพระลักษมณ์ หลังจากทีนางสีดาถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวไปแล้ว ทั้งสองพระองค์ก็รีบเร่งเดินทางติดตามไปช่วยเหลือนางสีดาทันที

วันหนึ่งหนุมานเที่ยวเล่นอยู่ในป่า ก็พบพระรามนอนหนุนคักพะลัษณ์อยู่ใต้ต้นหว้า หนุมานเห็นสองพระองค์มีสง่าราศี รูปร่างหน้าตาทั้งงดงาม จึงอยากเป็นมิตรด้วย ก็เนรมิตร่างให้เล็กลง และโหนเถาว์วัลย์ขึ้นไปบนต้นหว้าแล้วรูดใบโพยลงมาให้อุณพระราม พระลัษณ์เห็นใบไม้สด ๆ ร่วงลงมามากมาย ก็หงนหน้าขึ้นดูและโบกมือไล่หนุมานโดยไม่กล้าส่งเสียงดัง เพราะเกรงว่าพระรามจะตกใจตื่น ทว่าหนุมานกลับรูดใบหว้าโพยลงมาอีก ทำให้พระลัษณ์โมโหคว้าวาสขึ้นเงื้อง่า แต่ถูกหนุมานกระโจนลงมาแย่งไปได้แล้วขึ้นไปกระโดดโลดเต้นล้อหลอกบนต้นหว้า พระลัษณ์จึงต้องปลุกพระราม พระรามเห็นลึงน้อยสีขาวผ่องท่าทางองอาจก็ทรงเอ็นดู บอกกับพระลัษณ์ว่าคงมีไฉลิ่งธรรมดาเพราะมีกลิ่นทล ขนเพชร เขี้ยวแก้ว หนุมานได้ยินจึงกลับร่างให้สูงใหญ่เท่าเดิม ลงจากต้นไม้อำคั่นศรถวายคืนให้พระราม พร้อมกับขอถวายตัวเป็นทหารของพระองค์

ครั้นหนุมานทราบบว่าพระราม พระลัษณ์ จะเสด็จไปตามนางสีดาที่กรุงลงกา และต้องรบกับทศกัณฐ์ซึ่งเป็นยักษ์ที่มีฤทธิ์เดช จึงทูลลาไปหาสุคริพนำชายของตนและพามาเฝ้าพระองค์ สุคริพขอให้พระรามช่วยสังหารพาลีพี่ชายของตนเสียก่อน เพราะพาลีผิดคำสาบานต่อพระอิศวร และพระนารายณ์รับเอานางแก้วดาราที่พระอิศวรฝากมาให้สุคริพไปเป็นภรรยาของตน เมื่อพาลีตายแล้วจึงจะเกณฑ์ไพร่พลลงจากเมืองขีดขินมาช่วยทำสงครามได้ พระรามให้สุคริพไปทำพาลีมารบกัน ขณะพาลีกับสุคริพต่อสู้กันอยู่กลางอากาศ พระรามก็แผลงศรไปสังหารพาลี แต่พาลีคว้าวาสไว้ได้ แล้วลงมาต่อว่าพระราม พระรามบอกพาลีว่าพระองค์คือพระนารายณ์อวตารพร้อมกับสำแดงว่าเป็นพระนารายณ์ และเตือนพาลีให้นึกถึงคำสาบานที่ให้ไว้กับพระองค์เมื่อครั้งรับฝากนางแก้วดารามาให้สุคริพ พาลีจึงสำนึกผิดเอศรปักอกตนเองถึงแก่ความตาย

ต่อมาหนุมานกับสุคริพรับบัญชาจากพระรามให้ไปเชิญท้าวมาหามพูจากเมืองชมพูมาเฝ้าพระองค์ แต่ท้าวมาหามพูไม่ยอมมาเฝ้า หนุมานจึงสะกดท้าวมาหามพูให้หลับแล้วยกไปถวายพระรามทั้งเตียง ทำให้พระรามพอพระทัยมากทรงลูบหัวไปตลอดทาง หนุมานก็ฟันคำสาปของพระอุมาได้กำลังกลับคืนมา